

УДК 343.322:351.86 007(477)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ У ПРИКОРДОННІЙ СФЕРІ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ

Ірина КУШНІР,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права та приватноправових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Юлія СТЕПАНОВА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено вивченню державної зради в частині прикордонної інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правового посягання. Актуальність цієї проблематики пов'язана з відсутністю законодавчого визначення таких категорій, як «інформаційна безпека» та «прикордонна безпека», а також реальною зовнішньою інформаційною агресією проти української держави.

Проведене дослідження дозволило узагальнити, що поняття «інформаційна безпека» має більш ширший зміст, ніж «захист державної таємниці». Визначено, що «державна зрада» стосується державного та суспільного рівня інформаційної безпеки. З'ясовано, що сутність прикордонної інформаційної безпеки пов'язана з інформаційними інтересами та загрозами у прикордонній сфері.

Ключові слова: державна зрада, інформаційна безпека, прикордонна безпека, об'єкт злочину, прикордонна сфера.

INFORMATION SECURITY OF STATE IN BORDER GUARD SPHERE AS OBJECT OF TREASON AGAINST STATE

Iryna KUSHNIR,

Candidate of Law Sciences, Senior Lecturer at the Department of the Theory and History of State and Law and Privat-Law Disciplines of the National academy of the State Border Guard Service of Ukraine

Yuliia STEPANOVA,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Process
of the National academy of the State Border Guard Service of Ukraine

SUMMARY

The article deals with the study of treason against the state in the part of border guard information security as an object of criminal and legal encroachment. The urgency of this issue is due to the lack of legislative definition of such categories as “information security” and “border security” as well as the real external information aggression against the Ukrainian state.

The study which has been carried out makes it possible to generalize that the concept of “information security” has a broader meaning than the “protection of state secrets”. It has been determined that the “treason against state” refers to the state and public level of information security. It has been revealed that the essence of border information security is connected with information interests and threats in the border guard sphere.

Key words: treason against state, information security, border security, object of crime, border guard sphere.

*Добре поінформована людина варта двох
(французьке прислів'я)*

Постановка проблеми. Процеси обміну інформацією – невід'ємна ознака сучасної цивілізації. Зміст інформації та напрям її використання може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Сьогодні інформація стала «зброєю», але суттєва відмінність її від класичного розуміння полягає в тому, що вона може вразити (вплинути) тільки свідомість людини, групи людей чи навіть населення певних регіонів та сформувати неправильні ціннісні установки. Проте застосування інформаційної зброї сьогодні може мати серйозніші наслідки для суверенітету держави, якщо державною інформацією заволодів супротивник. Усе залежить від мети, з якою добувається та використовується інформація. Тому найбільш важливі для людини, суспільства, функціонування держави та її органів відомості знаходяться під забороною розповсюдження, доведення до широкого загалу. Такі заходи щодо обмеження інформації проводяться

для того, щоб не допустити застосування її «ворогом» на шкоду державній інформаційній безпеці України, одним із складників якого є прикордонна безпека (в частині безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні). Від недоторканності державного кордону залежить збереження економічної, політичної та територіальної цілісності країни [1, с.105]. В умовах зовнішньої інформаційної агресії дослідження прикордонної інформаційної безпеки (як об'єкта злочинного посягання) набуває особливої актуальності.

Стан дослідження. Державна зрада вивчалась у загальній проблематиці кримінальної відповідальності за злочини у сфері національної безпеки, що була предметом дослідження у наукових працях таких учених: О.Ф. Бантишева, С.Г. Гордієнка, В.К. Гришука, Н.О. Гуторової, О.П. Дзьобаня, І.В. Діордіци, О.О. Дудорова, О.І. Звонарьова, А.Б. Качинського, В.С. Картавцева, О.О. Климчука, М.І. Мельника, В.А. Ліпкана, В.О. Навроцького, Г.В. Но-

вицького, В.Г. Пилипчука, М.А. Погорецького, Є.Д. Скулиш, О.С. Сотули, В.П. Тихого, М.І. Хавронюка та інших. Особливості об'єктивних ознак складу злочину «державна зрада» безпосередньо досліджені такими науковцями, як Л.М. Демидова, О.В. Зайцев, З.М. Загинеї, Н.С. Кончук, Ю.В. Луценко, В.М. Рябчук, О.Г. Семенюк, В.І. Сервецький, І.Є. Словська, Р.Л. Чорний та інші вчені. Ціннісними для предмета нашого дослідження є праці, у яких розкриті питання прикордонної безпеки та безпеки інформації, пов'язаної із цією сферою, серед яких зазначимо здобутки таких науковців: О.В. Ананьїна, О.В. Андрощука, Ю.А. Дем'янюка, С.П. Євсєєва, Д.А. Мула, Д.А. Купрієнка, М.М. Литвина, Є.В. Прокопенка, Р.К. Рачка, Р.П. Хоптинського, В.С. Федорченка та інших. Незважаючи на значу кількість публікацій, присвячених державній зраді, у наукових розробках поза увагою залишається комплексне доктринальне узагальнення поняття інформаційної безпеки у прикордонній сфері (як об'єкта державної зради).

Мета та завдання статті – розкрити зміст прикордонної інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правового посягання за статтею 111 ККУ.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження ст. 111 ККУ визначає, що державною зрадою є умисне діяння громадянина України, що шкодить інформаційній безпеці нашої держави. Поняття «інформаційна безпека» сьогодні в чинному законодавстві не знайшло належного правового закріплення, що викликає неоднозначність його сприйняття та необхідність наукового дослідження й уточнення. Подальше дослідження буде спрямоване на з'ясування того, у якій частині злочинні діяння можуть завдати шкоду інформаційній прикордонній безпеці – складнику національної безпеки.

Прикордонна інформаційна безпека поєднує дві термінологічні конструкції («прикордонну» й «інформаційну»), які досі в наукових колах залишаються дискусійними та є порівняно новими, хоча відображають явища, які мають довготривалу історію.

Забезпечення інформаційної безпеки є одним із напрямів державної інформаційної політики держави [2, ч. 1 ст. 3]. Концепція Національної програми інформатизації визначає, що інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичного, економічного, оборонного та інших складників національної безпеки [3], тобто складником безпосереднього об'єкта злочину «державна зрада». У Законі України «Про національну безпеку України» інформаційна безпека згадується в контексті необхідності її забезпечення [4, ч. 4 ст. 3]. У Доктрині інформаційної безпеки України сформульовано національні інтереси України в інформаційній сфері: загрози реалізації, напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері, але зміст терміна «інформаційна безпека» не знайшов належного розкриття [5]. Загалом, у згаданих нормативно-правових актах категорія «інформаційна безпека» пов'язується із захистом інформації та захищеністю її від загроз.

У проєкті Концепції інформаційної безпеки України, яка розроблена Міністерством інформаційної політики України [6], пропонується закріпити поняття інформаційної безпеки (як стан захищеності важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого запобігається завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій). На жаль, через недоліки нормотворчих процесів в Україні це поняття ми можемо використовувати лише у науковому обігу.

Ще одне нормативне поняття «інформаційної безпеки» міститься в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки. Але термін, на який був розрахований цей закон, уже сплив, тому нормативний акт утратив чинність. Поняття інформаційної безпеки було визначене в Основних засадах станом захищеності важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [7]. Це тлумачення збігається з поняттям, закріпленим у Проєкті Концепції інформаційної безпеки України. Отже, аналіз змісту нормативного закріплення «інформаційної безпеки» дозволяє нам підсумувати, що під час вчинення державної зради й інших злочинів проти основ національної безпеки шкода наноситься не інформаційній безпеці, а іншим важливим відносинам через недотримання вимог, що висуваються до інформаційної діяльності.

Різноманітними є погляди науковців, пов'язані з інформаційною безпекою:

- захищеність державних інтересів, за якої забезпечується запобігання, виявлення і нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави і безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва [8, с.116];

- інформація є чинником, який може призвести до технологічних аварій, військових та політичних конфліктів, дезорганізації державного управління, фінансової системи [9].

- інформаційна безпека забезпечується з метою створення нормальних умов функціонування конкретного органу державного управління, а також проведення моніторингу стану інформаційної безпеки для розроблення оптимальної моделі функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки [10];

- інформаційна безпека є станом, вільним від таких загроз, як надання інформації стороннім особам; шпигунство; саботаж та диверсійні заходи. Інформаційна безпека є також будь-якою дією, системою або методом, які спрямовані на захист інформаційних ресурсів, збір, оброблення, а також передаються, зберігаються у пам'яті комп'ютерів і телекомунікаційних мереж; складається не тільки із захисту від несанкціонованого доступу, крадіжки даних або їх знищення, але і є компонентом фізичної, особисто-організаційної та ІТ-безпеки [11, с.292].

- у механізмі безпекотворення в інформаційній сфері повинні бути враховані національні інтереси в інформаційному середовищі, внутрішні та зовнішні небезпеки, ризики, виклики та загрози цим інтересам і передбачена система засобів їх виявлення, попередження, нейтралізації і припинення. Забезпечення інформаційної безпеки передбачає захист таких елементів: 1) інформації з обмеженим доступом; 2) систем і засобів передання та зберігання інформації; 3) інформаційного простору від поширення інформації, зміст якої через неповноту, недостовірність тощо суперечить національним інтересам держави [12, с.319].

Отже, враховуючи викладені погляди, визначимо, що інформаційна безпека – це збереження цілісності, режимності доступу до інформації та інформаційних ресурсів, які є в розпорядженні державного органу влади, порушення яких може зашкодити його діяльності з виконання завдань, визначених законодавством, та окремим сферам національної безпеки.

Інформаційна безпека передбачає три її рівні: 1) *рівень особи* (формування раціонального, критичного мислення на

основі принципів свободи вибору); 2) *суспільний* (формування якісного інформаційно-аналітичного простору, плюралізм, багатоканальність в отриманні інформації, незалежні потужні ЗМІ, які належать вітчизняним власникам; 3) *державний* (інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності державних органів, інформаційне забезпечення внутрішньої та зовнішньої політики на міждержавному рівні, система захисту інформації з обмеженим доступом, протидія правопорушенням в інформаційній сфері, комп'ютерним злочинам) [12, с. 319]. У статті 111 ККУ, зважаючи на те, проти чого спрямований цей злочин, ідеться про посягання на інформаційну безпеку на державному рівні. Але незаперечним є той факт (втрата контролю над частиною Донецької та Луганської областей), що якщо суміжна держава спрямує негативний інформаційний вплив на населення прикордонного регіону, то це може призвести як до поширення антидержавних, сепаратистських настроїв серед мирного населення, так і до втрати в подальшому частини державної території (нанести шкоду територіальній цілісності). Тому вважаємо, що «державна зрада» стосується державного та суспільного рівня інформаційної безпеки.

Автори Науково-практичного коментаря ККУ (2015 р.), ґрунтуючись на положеннях Закону України «Про основи національної безпеки України», який сьогодні вже втратив чинність, коментуючи ст. 111 ККУ, уособлюють інформаційну безпеку із захищеністю України від проявів обмеження свободи слова та доступу громадян до публічної інформації; поширення ЗМІ культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерної злочинності та комп'ютерного тероризму; розголошення інформації, що становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, спрямованої на задоволення потреб і забезпечення захисту національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [13, с. 277]. Така позиція знаходить підтримку серед науковців. Дійсно, на нашу думку, поняття «інформаційна безпека» має більш ширший зміст, ніж «захист державної таємниці». Цю тезу підтверджують автори іншого коментаря до статті 111 ККУ (2007 р.), де «інформаційна безпека» – це захищеність інтересів України у сфері комунікацій, інформаційних систем, інформаційної власності. Проте підсумовується, що в контексті ст. 111 ККУ інформаційна безпека означає захищеність України від витоку інформації, яка становить державну таємницю [14, с. 230], але це стосується державної зради у формі шпигунства.

Таким чином, суттєвою ознакою державної зради є нанесення конкретної шкоди інформаційним інтересам. Такими інтересами у прикордонній сфері, які перебувають у межах кримінально-правового захисту ст. 111 ККУ, на наш погляд, є захищеність відомостей: ДПСУ щодо забезпечення охорони та захисту державного кордону України; в інформаційній та інформаційно-аналітичній діяльності; у функціонуванні телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, автоматизованих систем управління; про діяльність персоналу ДПСУ із виконання поставлених завдань тощо.

Суттєву шкоду державній безпеці України у сфері захисту та охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [15, с. 73] несуть загрози прикордонній безпеці України.

Відповідно до сучасних геополітичних процесів, загрози у сфері безпеки державного кордону деталізовані О.Є. Цевельовим. Науковець визначає, що вони пов'язані зі спробами змінити лінію проходження державного кордону, розпалюванням прикордонного конфлікту з метою вирішення територіальних претензій деяких країн; із незаконним перетином державного кордону України великою кількістю населення прикордоння (біженцями) через

виникнення регіональних або прикордонних конфліктів поблизу державного кордону України; із загрозами нападу на персонал та об'єкти ДПСУ; із незаконним або неконтрольованим ввезенням (вивезенням) зброї та інших заборонених предметів та речовин; незаконним втручанням у службову діяльність ДПСУ, неможливістю або протидією виконанню законних функцій ДПСУ на державному кордоні та в прикордонних районах; створенням злочинних угруповань, які здійснюють свою діяльність на державному кордоні та в межах прикордонних районів тощо.

Крім того, О.Є. Цевельов доводить існування основних загроз національній безпеці України та визначає такими, що суттєво впливають на сучасний стан безпеки державного кордону загрози збройних провокацій та військової інтервенції з боку РФ, зокрема переміщення на територію України членів терористичних угруповань, зброї, боєприпасів, засобів диверсій та терору з території РФ і з тимчасово окупованої території АР Крим [16, с. 10].

Крім цього, варто додати, що ще одним напрямом заподіяння шкоди прикордонній інформаційній безпеці є процеси управління [17] у сфері охорони державного кордону.

Висновки. Таким чином, аналіз нормативних джерел та наукової літератури показав відсутність єдності в розумінні поняття «інформаційна безпека», що є необхідним для визначення об'єкта складу злочину «державна зрада» та правильної кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки загалом. Зважаючи на це, необхідним є нормативне закріплення цього поняття, а також визначення змісту інформаційної безпеки держави у прикордонній сфері, адже досвід показав, що непорушність територіальної цілісності України перебуває в тісному кореляційному зв'язку із захищеністю державного кордону.

Список використаної літератури:

1. Плахотний М.П. Становлення Державної прикордонної служби України в системі забезпечення національної безпеки України. Вісник Національної академії державного управління. 2012. № 3. С. 104–111.
2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
3. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. Відомості Верховної Ради України. 1998 р. № 27. Ст. 182.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. Голос України. 2018. № 122.
5. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. Урядовий кур'єр. № 38. 2017.
6. Проект Концепції інформаційної безпеки України. Міністерство інформаційної політики України. URL: <http://mip.gov.ua/ru/documents/30.html>
7. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січня 2007 р. Відомості Верховної Ради України. 2007 р. № 12. Ст. 102.
8. Громико І.О., Саханчук Т.І. Інформаційна безпека України. Системи обробки інформації. 2009. Вип. 7. С. 115–116.
9. Северина С.В. Інформаційна безпека та методи захисту інформації. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2016. № 1. С. 155–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2016_1_21
10. Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. Навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. URL: https://pidruchniki.com/12631113/politologiya/sistema_zabezpechennya_informatsiyoyi_bezpeki
11. Муравська (Якубівська) Ю.Є. Інформаційна безпека суспільства: концептуальний аналіз. Економіка та суспільство. 2017. № 9. С. 289–294.

12. Кузьменко А.М. Особливості проблем законодавчого забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і громадянина в умовах інформаційно-психологічного протистояння. Часопис Київського університету права. 2010. № 4. С. 317–321.

13. Азаров Д.С., Бабаніна В.В., Вартилицька І.А. та ін. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України / за ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 1064 с.

14. Бойко А.М., Бріч Л.П., Гришук В.К. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та допов. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.

15. Назаренко В.О., Серватюк В.М., Ставицький О.М. Теорія і практика організації та здійснення прикордонного контролю в контексті забезпечення національної безпеки України в прикордонній сфері: монографія / Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2013. 360 с.

16. Цевельов О.Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2017. 20 с.

17. Кушнір І.П. Напрями прикордонної інформаційної безпеки як складова національної безпеки України. Порівняльно-аналітичне право. № 5. 2017. С. 230–233. URL: <http://pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/96>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Кушнір Ірина Павлівна – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права та приватноправових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького;

Степанова Юлія Петрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kushnir Iryna Pavlivna – Candidate of Law Sciences, Senior Lecturer at the Department of the Theory and History of State and Law and Privat-Law Disciplines of the National academy of the State Border Guard Service of Ukraine

id_kushniri@ukr.net

Stepanova Yuliia Petrivna – Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Process of the National academy of the State Border Guard Service of Ukraine

yulia.sp81@ukr.net